

SVAR TIL POSSING

■ JES FABRICIUS MØLLER

Birgitte Possings mindretalsudtalelse og opposition vidner i enestående grad om manglende evne til at gengive min afhandlings indhold og anliggende bare nogenlunde retvisende.¹ Mit hovedsynspunkt er, at Hal Koch gennemgik flere forandringer, men at han selv og en række af hans fortolkere har set bort fra disse brud og givet en harmoniseret udlægning af hans forfatterskab. Hans involvering i den store demokratidebat efter krigen er blevet kædet sammen med hans optagethed af Grundtvig fem år tidligere, og han har siden fået status som grundtvigsk socialdemokrat. Pointen er kort fortalt, at Hal Koch ganske vist var både grundtvigianer og socialdemokrat, han var det blot ikke samtidig.

Man ved jo snart ikke, hvor man skal begynde, men begyndelsen er jo altid en god idé. Possing karakteriserer min sammenfattende redegørelse som "u-publiseret og u-annoteret". Det er ikke kun misvisende. Det er forkert. Den er mangfoldiggjort på tryk og på nettet og gjort offentlig tilgængelig i fuldstændig overensstemmelse med reglerne. Ingen, der har ønsket at gøre sig bekendt med dens indhold, herunder dens 348 fodnoter, er blevet forholdt den mulighed.

At afhandlingen skulle savne en tese – i dette tilfælde en problemformulering – kan man kun påstå, hvis man ikke har læst den sammenfattende redegørelse s. 2-8, og med hensyn til den efterlyste dialog med andre forskere henvises til en omhyggelig gennemgang og diskussion af litteraturen om Hal Koch i samme s. 9-25.

Mindeværdigt fejlagtigt er hendes udsagn om, at Hal Kochs barndomshjem var "grundtvigsk og humanistisk".² Det var som bekendt ingen af delene. Jeg fremhævede denne åbenlyse fejl ved det mundtlige forsvar, og derfor er den rettet i den endelige udgave af Possings opposition. Andre fejllæsninger har overlevet hendes redaktion. F.eks. skriver hun "at Hal Kochs opfattelse af demokrati som et folkeforpligtende sindelag, snarere end en statsretlig måde at træffe beslutninger på, var det, som gav ham en folkelig gennemslagskraft." Dermed overser hun den grundlæggende kronologiske pointe, at det forholder sig nøjagtig omvendt. Først fik Hal Koch folkelig gennemslagskraft med sine forelæsninger om Grundtvig, og først derefter begyndte han at interessere sig for demokrati. Possing har også misforstået min artikel om brevvekslingen mellem Koch og Løgstrup, idet

1 De øvrige oppositioner og mit svar bliver at læse i *Historisk Tidsskrift* 2019/2. Possings betegnelse af bedømmelsens forløb som "tumultarisk" står for egen regning.

2 B. Possing, Mindretalsudtalelse, Sagsnr. 531-0043/18-4000, Det humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, september 2018. s. 4.

hun noterer, at jeg kalder Hal Koch for "konsensus-etiker". Begrebet har Possing hentet et andet sted end i min tekst. Jeg betegner Hal Koch som konsekvens-etiker (altså utilitarist) over for Løgstrup som pligt-etiker, et i den praktiske filosofi velkendt modsætningspar.

Størst opmærksomhed skænker Possing diskussionen om biografien som genre. Det er et spørgsmål, som har beskæftiget Possing i mange år, og hun har også skrevet en bog om emnet, der er en glimrende kilde til Possings selvforståelse. Her skal blot henvises til dr.phil. Ole Thomsens karakteristik af bogen som "selvgratulerende".³ At hun også misforstår mit eget ti år gamle forsøg på at karakterisere biografien som genre, siger næsten sig selv. Hun mener f.eks., at jeg hævder, at biografien om et utilregneligt menneske ikke kan skrives. Deraf udleder hun, at jeg ikke har forstået "den overvældende mængde biografiteoretisk litteratur". Det er imidlertid Possing, der ikke har forstået det lille stykke ikke særligt overvældende biografiteori, som jeg præsenterede i 2009. Her stiller jeg bl.a. spørgsmålet "Kan man fx skrive en biografi om et utilregneligt (og dermed i moralsk forstand usammenhængende) menneske?"⁴ Possing ser helt bort fra, at der er tale om et spørgsmål og ikke mindst overser hun, at mit svar på det spørgsmål er ja, idet jeg anvender Ulrik Langens fortræffelige biografi om Christian VII som eksempel.

Jeg ønsker ikke at føre diskussionen om biografien som genre længere her, for Possings fremgangsmåde er tydeligvis at diskutere alene på sine egne præmisser og på baggrund af, hvad hun selv har skrevet. Hun bebrejder mig f.eks., at jeg ikke har skrevet en "prismebiografi", en af de "biografiske arketyper, som faghistoriske og litterære biografer har udfoldet sig i". Genren "prismebiografi" er opfundet og forsøgt markedsført af Possing selv.

Biografien om Hal Koch indgår som disputatsens væsentligste komponent. Possing undrer sig over, at jeg ikke skriver mere om forholdet til ægtefællen Bodil Koch. Dertil er der kun at svare, at jeg skriver lige så meget om Bodil Koch som Possing skriver om Hal Koch i sin biografi om Bodil Koch. Forholdet mellem de to lader sig nemlig kun vanskeligt belyse. Brevvekslingen mellem ægtefællerne fra de lange tidsrum, hvor de levede adskilt, er med få undtagelser ikke bevaret, så tavsheden er i udgangspunktet begrundet i kildematerialets karakter. Possing forsøger selv at kompensere for denne mangel ved hjælp af sene, mundtlige kilder, interviews med folk, der havde kendt ægteparret Koch, herunder Anne Sophie Seidelin, og der mere end antydes forskellige forhold af stærkt personlig karakter.⁵ Den slags historier, der ofte ligner sladder, skal man som bekendt være varsom med at viderebringe.

3 O. Thomsen: 'Anmeldelse', 2015, 126. Se også Schmidt: 'Anmeldelse'.

4 Møller: 'Biografien som moderne genre', 511.

5 Possing: *Uden omsvøb*, 164.

Da Possing af Dorte Bennedsen, Bodil og Hal Kochs datter, blev mødt med den forståelige indvending, at Seidelin ikke var noget sandhedsvidne, svarede Possing i henhold til sin egen redegørelse for sin fremgangsmåde: "Jeg har heller ikke brugt hende som sandhedsvidne, men som én af de mange stemmer, der fortæller om og giver farve til opfattelsen af et forhold, der var i bevægelse."⁶ Den måde at give historien farve på forekommer mig en anelse for kulørt. Hvorom alting er, skriver jeg først og fremmest så lidt om privatlivet i disputatsen, fordi den som anført handler om Hal Koch som offentlig skikkelse, som *public intellectual*.

Possing mener, at jeg indtager en "venneposition" i mit portræt af Hal Koch. Hun skriver, at jeg "har opgivet at finde kilder, der 'har noget ufordelagtigt at sige' om Hal Koch". Nej, det har jeg naturligvis ikke. Der er bare meget få, der har noget ufordelagtigt at sige om ham⁷, og det er en pointe i sig selv, der skal gøre os så meget desto mere varsomme i vores vurdering af hans person og betydning. Jeg kan i den forbindelse anbefale Possing at læse Tine Reehs disputats, hvor Reeh fremhæver min kritiske tilgang til Hal Koch.⁸ Så kan de jo handle af indbyrdes, om jeg er for venlig eller uvenlig over for Hal Koch.

Mest grundlæggende mangler Possing forståelse for, at pointen i min disputats ikke er biografisk men derimod historiografisk. Når jeg er uenig med andre forskere, skaber jeg ikke "en videnskabelig konflikt, der ikke eksisterer", som hun hævder. Jeg forsøger derimod at kortlægge de standpunkter og fortolkninger, der er etableret i litteraturen om Hal Koch med henblik på at identificere skæringspunkter i diskussionen om hans liv, virke og betydning. Det har f.eks. gjort det muligt at kortlægge den vej, ad hvilken Hal Koch blev optaget på Undervisningsministeriets demokratikanon. Det skyldes, at hans lille hæfte "Hvad er Demokrati?" fra 1945, der oprindeligt ikke vakte nogen særlig opsigt, først i eftermålet indtog en central placering i forfatterskabet. Jens Otto Krag's nekrolog markerer et udgangspunkt for den fortolkning af Hal Koch, der kæder Grundtvig og demokratiet sammen. Denne fortolkning blev fulgt op af ikke mindst Roar Skovmand og optaget som et omdrejningspunkt for Henning Fonsmarks *Historien om den danske utopi*, hvor Hal Koch personificerer alt, hvad Fonsmark ikke bryder sig om ved grundtvigianismen og socialdemokratismen. Det var også Fonsmark, der stiliserede forskellene mellem Hal Kochs og Alf Ross' opfattelse af demokratiet til en egentlig "debat", og resultatet var, at alle, der var politisk uenige med Fonsmark, gjorde Hal Koch til demokratisk idol. Glemte blev det, at de to erklærede socialdemokrater Ross og Koch opfattede sig selv som stående på samme side i den store demokratidebat efter krigen.

6 BP gengiver selv sin meningsudveksling med DB i Possing: *Ind i biografien*, 208-209.

7 De mest fremtrædende kritikere af Hal Koch var Johannes Sløk og den ældre Søren Krarup, jf. den sammenfattende redegørelse s. 9.

8 Reeh: *Kristendom, historie og demokrati*, 2012, 43.

Possing så meget gerne, at jeg i denne diskussion havde inddraget international forskning. Dermed mener hun efter sin litteraturliste at dømme vel mest noget, som hun selv har skrevet, og så må det komme an på en vurdering af anvendeligheden af dette oeuvre. Men sagen er nok bare grundlæggende den, at der er tale om en national diskussion. Hal Koch er en skikkelse af væsentlig betydning for forståelsen af dansk historie. En drøftelse af ham og hans betydning må aller- væsentligst foregå med udgangspunkt i en dansk kontekst.

LITTERATUR

- Fonsmark, Henning: *Historien om den danske utopi*, København: Gyldendal, 1990.
- Krag, Jens Otto: "En mand midt i strømmen", *Aktuelt*, 19.08.1963.
- Møller, Jes Fabricius: 'Biografien som moderne genre', *Historisk Tidsskrift*, 109 (2), 2009, 504-512.
- Møller, Jes Fabricius: 'Afgørelsen og beregningen. Løgstrups og Hal Kochs brevveksling genlæst'. I D. Bugge og M. Schelde (red.): *Livtag med Løgstrup og Grundtvig*, Aarhus: Klim 2017, 111-125.
- Møller, Jes Fabricius: *Hal Koch – en biografi*, København: Gads Forlag, 2009.
- Møller, Jes Fabricius: *Teologi og politik. Studier i udviklingen i Hal Kochs forfatterskab og virke. Sammenfattende redegørelse*, København: Det humanistiske Fakultet – Københavns Universitet, 2018.
- Possing, Birgitte: *Ind i biografien*, København: Gyldendal, 2015
- Possing, Birgitte: *Uden omsvøb. Portræt af Bodil Koch*, København: Gyldendal, 2007
- Reeh, Tine: *Kristendom, historie og demokrati*, København: Museum Tusulanum, 2012.
- Schmidt, Kristoffer: Anmeldelse af *Ind i biografien*, *Historisk Tidsskrift* 115 (2), 2015, 571-593.
- Thomsen, Ole: Anmeldelse af *Ind i biografien*, *Danske Studier*, 2015, 118-126.

JES FABRICIUS MØLLER
LEKTOR, DR. PHIL
SAXO-INSTITUTTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
JFM@HUM.KU.DK